

Lesing i engelsk og fremmedspråk – en integrert del av leseopplæringen i skolen

Innspill fra Nasjonalt senter for engelsk og fremmedspråk i opplæringen

Lesing er grunnleggende for deltakelse i utdanning, samfunnsliv og demokrati. God leseopplæring handler derfor ikke bare om å lære tekniske ferdigheter, men om å utvikle elever som kan avkode, forstå, vurdere, bruke og oppleve forskjellige tekster i ulike sammenhenger, både i og utenfor skolen. I dagens skole må leseopplæringen svare på flere utfordringer samtidig: fallende lesemotivasjon blant mange elever, store og økte forskjeller i leseferdigheter og økende krav til fagspesifikk og kritisk lesing i et tekstlandskap preget av både trykte, digitale og multimodale tekster. Leseopplæring må også ses i lys av elevenes språklige mangfold. Mange elever bruker, lærer og møter tekster på flere språk, og deres samlede språklige repertoar er en viktig ressurs i leseopplæringen. Å kunne lese kritisk spiller en viktig rolle i engelskfaget på grunn av sosiale medier og falske nyheter fra verden rundt. Og lesing utenfor skolen krever i veldig stor grad at elevene kan lese kritisk og vurdere kilder.

Dette innspillet argumenterer for at god leseopplæring må bygges på et kunnskapsgrunnlag der systematisk ferdighetsopplæring, opplæring i strategier for god leseforståelse, tiltak for økt motivasjon, tilgang til tekster, tidlig innsats og langsiktig oppfølging gjennom hele skoleløpet ses i sammenheng. Leseopplæringen bør være integrert i alle skolefag, og lesingen og leseopplæringen som foregår i engelsk- og fremmedspråktimene bør forstås som en del av arbeidet med å styrke elevenes leseferdigheter og leselyst fra barnehage til videregående.

Forskning på leseundervisning tyder på at god leseopplæring kombinerer eksplisitt og systematisk undervisning i sentrale lesestrategier. Dette realiseres gjennom undervisning i fonologisk bevissthet, bokstavkunnskap, avkoding, ordforråd, flyt og leseforståelsesstrategier, spesielt i de første skoleårene og for elever som strever generelt.

Det er heller ikke nok å redusere leseopplæringen til strategitrening. Elever utvikler lesekompetanse best når de får arbeide med innholdsrike, relevante tekster, bygge bakgrunnskunnskap og delta i faglige samtaler på målspråket. Leseforståelse avhenger ikke bare av avkoding, men også av språkforståelse, ordkunnskap, tekstforståelse og kunnskap om verden. God leseopplæring må derfor være både strukturert og meningsskapende for den enkelte.

I dette er progresjon viktig. På de laveste trinnene må undervisningen sikre avkoding og utvikling av leseflyt. På mellomtrinnet og ungdomstrinnet må tyngdepunktet gradvis forskyves mot avansert forståelse, kritisk lesing, lesing i fag og arbeid med mer komplekse tekster. I videregående må opplæringen støtte elevenes evne til å lese fagtekster, instruksjoner, argumenterende tekster, kilder og sammensatte tekster på måter som er relevante for studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogram.

Forskning på flerspråklighet peker på at barns samlede språkkompetanse kan brukes aktivt i leseopplæringen. Flere studier tyder på at grunnleggende komponenter som fonologisk bevissthet og avkoding kan overføres mellom språk når undervisningen bygger broer mellom dem. Leseprosessen ser i stor grad lik ut på første- og andrespråk. Men, leseutvikling på L2 har ofte ekstra begrensninger knyttet til ordforråd og språklig innsikt. Samtidig viser forskning at flerspråklige barn ofte har bedre utviklet språklig bevissthet og kan dra nytte av å overføre strategier mellom språk når undervisningen legger til rette for det. Dette gir grunnlag for å se flere språk, inkludert engelsk og fremmedspråk, som en ressurs i arbeidet med lesing.

I barnehagen og grunnskolen legges fundamentet for senere lesing. Kvaliteten på opplæringen i de første skoleårene har stor betydning for elevenes videre skolegang. Dersom elever ikke utvikler funksjonell avkoding tidlig, øker risikoen for lesevansker og faglige nederlag senere i skoleløpet.

Barnehagens arbeid med høytlesing, samtaler om ord, rim og språklek mm. regnes som viktig for senere lesekompetanse. Det er gode muligheter for enkel flerspråklig språklek der enkelte temaer, sanger eller fortellinger bevisst brukes både på norsk og et annet språk (for eksempel engelsk). Forskning på flerspråklighet og språkbevissthet viser at det å sammenligne lyder, ord og uttryksmåter på flere språk kan utvikle metaspråklig bevissthet, som igjen støtter lesing som en ferdighet på tvers av språkene. Flerspråklige grep som inkluderer engelsk og andre språk elevene kan, styrker barnas nysgjerrighet og oppmerksomhet på språk og skaper et grunnlag for lesing.

Skolene oppfordres til å ha planer for lesing som omfatter alle fag. En metaanalyse av forskning på flerspråklig leseutvikling viser at fonologiske ferdigheter og avkodingsferdigheter i elevenes språk er relatert, og understøtter at undervisning kan bygge bro mellom språk, samtidig som språkspesifikke forskjeller må synliggjøres. Dette betyr at elever med god avkodingskompetanse på norsk kan ha nytte av denne ferdigheten når de møter engelske ord, og at elever med god avkoding på engelsk har nytte av det når de møter norske ord.

God begynneropplæring er viktig og bør være systematisk, med både bokstaver, lyder og visuell støtte. I denne fasen er det dessuten viktig å identifisere elever som strever, eller som er i faresonen, slik at de kan få bedre og målrettet tilbud i leseopplæringen så tidlig som mulig.

Nasjonale råd om lesing understreker betydningen av at elevene leser mye, møter varierte tekster og arbeider med lesing i flere fag. Engelsk og fremmedspråk er en slik arena, der tekstmangfold og elevenes interesse for språk og lesing kan utnyttes. Engelsk kan styrke leselysten ved å knytte lesing til tekster – både digitale og fysiske – som oppleves som relevante for elevene. Mange engelske tekster speiler elevenes egne interesser for populærkultur og sosiale medier, noe som gir dem forankring og relevans.

Lesestrategier er eksplisitt forankret i LK20, både som del av de grunnleggende ferdighetene og gjennom kompetansemål – særlig tydelig i språkfagene. Forskning på tverrspråklig overføring viser at meningsskapende lesestrategier kan tas i bruk på tvers av språk. Det gjelder blant annet å aktivere forkunnskap, stille spørsmål til teksten, overvåke egen forståelse og oppsummere sentralt innhold. Når slike strategier undervises eksplisitt og sammenlignes på tvers av språk, kan elevene bruke erfaringer fra norsk, engelsk og andre språk som ressurser i lesingen.

Lesekommisjonens mandat fremhever også lesing som grunnlag for kritisk tenkning og demokratisk deltakelse. Engelsk spiller en viktig rolle i forbindelse med lesing av digitale tekster og elevenes evne til kritisk lesing. Med mengden av engelske tekster som finnes på nettet, og muligheter for KI-genererte tekster, blir elevenes kompetanse i kritisk lesing på engelsk sentralt i arbeidet med lesing. Arbeid med kritisk lesing i engelsk kan styrke elevenes bevissthet om lesestrategier, perspektiv og kildevurdering. Når dette så kobles eksplisitt til arbeid med norske tekster, kan det gi grunnlag for å utvikle kritisk lesekompetanse på tvers av språk.

For mange elever er overgangen til videregående ikke bare en overgang til mer avanserte fag, men også til mer krevende tekster. Dette gjelder elever på både studieforbereende og yrkesfaglige utdanningsprogram, selv om tekstene, formålene og behovene varierer. Leseopplæring i videregående skole er ofte mindre synlig i den offentlige debatten enn begynneropplæring, men behovet er stort. Mange elever kommer inn i videregående med utilstrekkelige leseferdigheter, også på engelsk. Det gjelder studieforbereende og yrkesfaglige løp.

Utvikling av et godt og variert ordforråd er avgjørende for leseforståelse i engelsk og fremmedspråk, men også for elevenes læring i andre fag. Mange fagbegreper, særlig innenfor teknologi, naturvitenskap, økonomi, helse og samfunnsfag, internasjonale ord. Arbeidet for et rikt og presist engelsk ordforråd kan derfor gjøre elever bedre i stand til å forstå tekster, delta i faglige samtaler og bruke kilder på tvers av fag. Elever som tar studieforbereende og går videre på universitetet, møter tunge akademisk tekster på engelsk, uansett hva de studerer. Leseforståelse bør derfor ses som sentralt i alle fag i skolen. Eksplisitt arbeid med akademiske tekster i engelsk bidrar til elevenes helhetlige lesekompetanse på tvers av språk.

På yrkesfag kan leseopplæringen i engelsk knyttes tydelig til autentiske tekstpraksiser: instruksjer, HMS-dokumenter, prosedyrer, tabeller, tegninger, digitale systemer og kunde-/pasientkommunikasjon. For mange elever kan motivasjonen for å lese øke betydelig når lesingen oppleves som relevant, konkret og yrkesnær. Det kan være store forskjeller og praksiser i skolene. For å redusere forskjellene kan korte kompetansehevingskurs og lengre profesjonsutviklingsprosjekter for (fylkes)kommuner støtte skolene når det gjelder hvordan de kan legge til rette for systematisk og yrkesnær leseopplæring.

Samtidig må yrkesretting ikke bli en begrensning. Elever på yrkesfag trenger også bred lesekompetanse for videre utdanning, medborgerskap og arbeidslivsendringer. OECDs landnotat om voksnes ferdigheter i Norge viser at *literacy* fortsatt varierer systematisk med utdanningsbakgrunn, og at leseferdigheter har klare konsekvenser for deltakelse og muligheter senere i livet.

Det er bred enighet om at elevenes motivasjon og leselyst må styrkes. Dette må likevel ikke settes opp som en motsetning til systematisk undervisning. Forskning og praksiserfaring tyder på at leseglede utvikles best når elever både opplever mestring og får tilgang til tekster som engasjerer dem.

For å styrke leselysten kan det være hensiktsmessig å prioritere bredere tilgang til fysisk lesestoff (samt digitale utgaver for elever som har behov for det), systematisk og meningsfull høytlesing, demokratisk praksis i elevenes valg av lesestoff, aktiviteter som kobler lesing til de andre grunnleggende ferdighetene, og skolenes kompetanseutvikling i arbeid med systematisk lesing.

Det er særlig viktig å understreke at lesekompetanse også er avhengig av barnas og elevenes ulike erfaringer med bøker, samtaler og lesekultur hjemmefra. Skolen kan (delvis) kompensere for ulik tilgang til tekster og lese miljøer utenfor skolen med et godt skolebibliotek og en aktiv formidlingskultur, spesielt i sosialt utsatte områder.

Leseopplæring bør forstås som en sammenhengende satsing fra grunnskole til videregående opplæring. Grunnleggende ferdigheter bør undervises systematisk, og lesing bør utvikles i alle fag. Elevene må få tilgang til relevante og engasjerende tekster, og leselysten må styrkes gjennom lesefellesskap i og utenfor klasserommet.

Regjeringens planlagte nasjonale leseløft gir rom for å utvikle kunnskapsgrunnlag og støttemateriell. Det trengs en nasjonal strategi som er kunnskapsbasert, systematisk, har rom for alle og er gjennomførbar.

De følgende anbefalingene er ment som innspill til kommisjonens arbeid. Vi håper de kan være til nytte når Lesekommisjonen vurderer hvordan engelsk og fremmedspråk kan inngå i en samlet nasjonal satsing på lesing.

- Styrke lærerutdanningen og etter- og videreutdanningen i undervisning av lesing fra et flerspråklig perspektiv fra barnehage til videregående nivå
- Samle og formidle forskning om lesing fra et flerspråklig perspektiv og et andrespråksperspektiv, med særlig vekt på hva som lar seg overføre mellom språkene (fonologi/avkoding, metakognisjon), og hva som må bygges språkspesifikt (ordforråd og mer avansert tekstforståelse)
- Sikre tidlig innsats og intensiv oppfølging for elever som viser tegn til lese vansker, med forskningsbaserte tiltak og tett oppfølging

- Gi økonomisk støtte til kjøp av bøker på engelsk og andre språk til biblioteker og skoler samt styrke ressursene, for eksempel bemanningen i bibliotekene og skolene, rettet mot bruk av bøkene
- Samarbeide på tvers av fag og med andre aktører om å synliggjøre flerspråklighet som ressurs i leseopplæringen, i tråd med læreplanenes mål om at elever skal oppleve flerspråklighet som en ressurs både i skolen og ellers i samfunnet
- Støtte lokale leseplaner med kunnskap om strategier på tvers av språk og oppmuntre til bruk av engelske tekster både som «lesing for lyst» og som en arena for å trene på lesestrategier

Kontaktpersoner:

Gerard Doetjes, senterleder, ged@hiof.no

Gini Lockhart-Pedersen, førstelektor, engelsk, vjpeders@hiof.no

Spiwe Thandabani-Rønning, høgskolelektor, engelsk, spiwe.t.ronning@hiof.no